

Inhoud

Rotterdam, 1992	7
Ariège, 2025	10
1 Verdwalen in de stad	15
2 Thuiskomen in de natuur	37
3 Voedsel als kompas	61
4 Een plek om te aarden	89
5 De spiegel die dieren je voorhouden	123
6 De toekomst, terug naar de basis	149
Dankwoord	174

Rotterdam, 1992

Het is een wat sombere plek, de achtertuin van de bijna honderd jaar oude woning in de binnenstad. De tuin wordt omringd door statige herenhuizen van vier verdiepingen hoog, die met hun imposante aanwezigheid de zonnestralen verhinderen de met mos begroeide stoeptegels te bereiken. Achter in de tuin staat een oude eikenboom, op het oog één van de weinige restjes natuur in deze jungle van bakstenen en beton.

Toch krioelt het in deze donkere achtertuin, betegeld met saaie, vierkante stoeptegels, van het leven. Onder elke tegel, maar vooral onder de dode bladeren en takken, hebben mierenkolonies, duizendpoten en pissenbedden een thuis gevonden. Spinnetjes en wormen leven voluit in de humusrijke laag dode bladeren die rondom de oude eikenboom een voedingsbodem vormt voor dit minuscule universum. Daar midden in de stad ontdek ik als kind een kleine wildernis, een waar paradijs.

In potjes en bakjes bouw ik kleine terrariums voor de beestjes, zodat ik een stukje van dit paradijs ook in mijn

slaapkamer dicht bij me kan houden. Ik besef nog niet dat ze beter af zijn in hun natuurlijke omgeving. Spinnetjes geef ik namen en laat ik los in mijn slaapkamer, uiteraard tot ongenoegen van mijn moeder. Vanuit de hoek van de kamer waar mijn bed staat, observeer ik hoe ze spinnenwebben bouwen en iedere ochtend check ik of daar muggen en vliegen in vast zijn komen te zitten.

Van volwassenen krijg ik regelmatig te horen dat ik te luid, ongehoorzaam en veel te druk ben, maar als ik mezelf omring met bomen, planten en diertjes is er geen oordeel. Ik ben dan geen luidruchtig kind dat tot de orde geroepen moet worden, maar een paradijsvogel versierd met modervlekken en de heldere groene strepen die de mossige stenen op mijn kleding hebben achtergelaten – een deel van de natuur.

Maar als stadskind met een vader die meer opgaat in zijn werk en zijn kerkelijke leven dan in zijn gezinsleven, is er lang niet altijd de tijd en ruimte om naar buiten te gaan, waardoor ik mijn toevlucht zoek in het kleine paradijs in de achtertuin. Gelukkig zagen mijn ouders wel in dat het een absolute noodzaak was voor mij om regelmatig de natuur in te gaan. De spaarzame vrije momenten die niet geclaimd werden door school, werk of kerkelijke verplichtingen werden dan ook ingevuld met uitstapjes naar buiten: van de bossen bij het huis van mijn opa en oma, de Rottemeren en de duinen tot de dierentuin waar ik als kind vele uren heb doorgebracht.

De meest dierbare jeugdherinneringen zijn die aan de vakanties waarin we bergtochten maakten langs afgelegen berghutten, elk jaar een stukje hoger de bergen in. Het meest waardevolle tijdens deze vakanties was misschien wel het onbezorgd buiten spelen, iets wat ik in mijn dagelijks leven in de binnenstad van Rotterdam nauwelijks kon. Ik bouwde hutten, sneed met een bot zakmes wandelstokken of pijl-en-boog uit takken, legde dammetjes aan in de kleine stroompjes die de bergen af sijpelden en beleefde talloze kleine en grote avonturen.

Na dagenlang op blote voeten door de Alpenweides te hebben gelopen, voelde Rotterdam als een kil bastion: vreemd, afstandelijk, beklemmend en allesbehalve een thuis.

Ariège, 2025

Met een emmer vol graankorrels in mijn ene hand en een houten stok in mijn andere hand loop ik over een verlaten landweggetje, omringd door groene boshellingen. Ik ben alert, want ik weet dat ik over enkele meters een afslag moet nemen naar een verscholen bospad dat me hoger de bergen in brengt. Achter me hoor ik de logge stappen en het gesnuif, vergezeld door af en toe een luide ‘moe’, van een moeder die haar kalf naar zich toe roept.

Ik word gevolgd door een kudde van dertig koeien met een prachtige witte band over hun buik. Het is belangrijk dat de voorste dieren mij direct volgen, het bospad op, want als ze besluiten door te lopen over het verlaten landweggetje, bestaat de kans dat ze een kudde koeien van een andere boer tegenkomen. Wanneer ik het bospad dichterbij, houd ik de emmer dichterbij de neuzen van de voorste dieren, om ze zo te bewegen mij te volgen. Op zo’n moment verdwijnt de wereld om mij heen even, bestaan alleen ik en de koeien nog.

De koeien worden te voet verplaatst en dat gaat niet

altijd probleemloos. Soms staat een veld langs het pad zo vol sappig, groen gras dat de leidsters van de kudde besluiten een andere weg in te slaan. Soms snappen de jonge kalfjes nog niet zo goed hoe het allemaal werkt en rennen ze in paniek een andere kant op. Dat heeft in de tijd dat ik nu boer ben al voor genoeg bloed, zweet en tranen gezorgd – maar uiteindelijk was er altijd een oplossing. Koeien verplaats je niet met brute kracht, maar door slim nadenken en wederzijds vertrouwen. Ze volgen me dit keer zonder problemen en ik leid de logge dieren het steile pad over.

Achter me hoor ik Bart de dieren aansporen om door te lopen. Het gras aan weerszijden van het pad is wel heel interessant, en om de kudde bij elkaar te houden is het soms nodig om ze een duwtje in de rug te geven. Hoewel Bart nog niet zo heel lang in mijn leven is, heeft hij het vertrouwen van de dieren al wel gewonnen. Als ik eventjes achteromkijk, zie ik hoe hij met zijn stok één van de jongste kalfjes voorzichtig maant zich weer bij de kudde te voegen. Alsof hij nooit anders heeft gedaan.

Gestaag bewegen we ons voort over het bospad, dat soms gevaarlijk dicht langs de steile berghellingen loopt. Waar ik het soms spannend vind, volgen de koeien me zonder er verder bij stil te staan. De dieren hebben me geleerd te vertrouwen.

Een paar uur later komen we aan op de hoger gelegen zomerweides. Zowel Bart en ik als de koeien zijn uitgeput

van de inspannende wandeltocht, maar wanneer de dieren het jonge, felgroene gras zien beginnen ze direct te grazen. Bart en ik gaan voldaan in het hoge gras zitten terwijl de koeien langzaam hun weg vinden op deze uitgestrekte berghellingen die ze gedurende de zomer hun thuis mogen noemen.

Kijkend naar de koeien kruip ik wat dichterbij tegen Bart aan. Eén van de koeien komt nog even een kijkje bij ons nemen en likt met haar ruwe tong het zoute zweet van mijn arm. Ik besef nog niet altijd even goed dat dit nu mijn leven is. Dat ik mag leven naar het ritme van de natuur, omringd door de dieren waarmee ik nu mijn steentje bijdraag aan het leven in de bergen.

Als je het kind dat ik was, het kind dat onder een steen in de tuin een walhalla vond, had verteld dat ze later een boerderij zou hebben op de flanken van een berg, dan had ze je waarschijnlijk niet geloofd. Ze zou je met grote ogen hebben aangekeken als je haar had verteld dat ze later haar eigen kudde koeien in de zomer te voet naar de hoger gelegen bergweides zou brengen. Dat was misschien een avontuur uit haar stoutste dromen, maar voor een stadskind als zij natuurlijk geen haalbare droom.

Het was dan ook een hobbelig pad dat me hierheen heeft geleid, waarop ik sommige stappen zette omdat ik dacht dat ze van mij verwacht werden en andere juist om te vluchten voor het juk van die verwachtingen. Er waren hoge toppen en diepe dalen, en lange tijd was het allerm minst

duidelijk waar de weg heen zou gaan. Maar uiteindelijk leidden al die kleine stapjes me hiernaartoe: dat ik mijzelf nu boer in de bergen mag noemen.

1

Verdwalen in de stad

Rotterdam vind ik het mooist in de heel vroege ochtend, als ze voorzichtig ontwaakt maar nog niks wijst op de kenmerkende reuring die het leven in de stad overdag met zich meebrengt. Het is het moment dat de duiven zich – nog meer dan op enig ander moment – de heerser wanen van de stad. Regelmatig kom je iemand tegen voor wie het vallen van de nacht geen reden was om te gaan slapen en de eerste zonnestralen de aanleiding zijn toch maar eens een bed op te zoeken – een ander die juist voor dag en dauw op weg is naar het werk, of een dakloze voor wie het krieken van de dag de wekker is die anderen met gordijnen buiten houden.

Zeventien ben ik, wanneer ik regelmatig heel vroeg in de ochtend tussen het Centraal Station en de Koopgoot over straat dwaal. Ik werk in een supermarkt, want door een gebrek aan energie en motivatie heb ik – ooit een veelbelovende leerling met goede cijfers – de middelbare school moeten verlaten zonder diploma op zak.

De lezingen over waarom het op school niet ging, liepen nogal uiteen. De meesten van mijn docenten zullen

je waarschijnlijk vertellen dat ik de motivatie en de drive miste om er wat van te maken. Mijn ouders begonnen een zoektocht, bij de huisarts, bij jeugdzorg en een psycholoog – iets waar ik als puber niks van moest weten – en die voor hen eindigde met de diagnose van een homeopathisch arts. Die stelde met een enigszins omstreden testje vast dat er niets anders mis met mij kon zijn dan dat ik de ziekte van Lyme had.

Er waren dagen dat opstaan om naar de wc te gaan al een enorme opgave was en de ziekte van Lyme was dan ook een plausibele diagnose. Want hoe anders kan iemand veranderen van een actief en ondernemend kind in het hoopje ellende dat ik me op dat moment voelde? Het leven leek in die periode donker en uitzichtloos en ik verschuilde me het liefst achter het beeldscherm van een televisie of een computer.

Als ik op deze periode terugkijk, denk ik dat er geen andere conclusie mogelijk is dan dat mijn verleden me toen al had gevloerd.

In mijn kinderjaren bestond elke zondag uit hetzelfde ritueel. In mijn mooiste jurk – die ik vaak met tegenzin droeg – liep ik met mijn vader, moeder, zusje en broertje de straat uit en de hoek om naar de oude bioscoop die was omgetoverd tot kerk. De dienst begon standaard met

opzweepende liederen, dans en gezang, ondersteund door elektrische gitaren en een drumstel. Het was geen traditionele kerk, maar een pinkstergemeente. Zo'n kerk waar er geen dominee is maar een voorganger, een man met een kopstem en een microfoon op z'n wang geplakt, die preekt alsof de duivel zelf achter in de zaal staat toe te kijken.

Als kind ervoer ik de diensten als een feest – handen in de lucht, mensen die in tongentaal spraken, tranen die rijkelijk vloeiden. Er werd gezongen, gelachen, gejubeld. Mensen werden bevrijd van hun zonden of zelfs genezen van ziektes door handopleggingen. De kerk voelde als een grote familie: als kind sprak je de andere kerkgangers aan met oom en tante.

We voelden ons verheven, verkozen door God, en stonden overduidelijk boven het Sodom en Gomorra dat de rest van Rotterdam was. Voor ons was er een plekje gereserveerd in de hemel, waar we de aardse zorgen van ons af konden gooien en de feestelijke zondagochtenden oneindig konden voortzetten. Vol passie kon ik dan ook de ongelovigen in mijn omgeving – mijn klasgenootjes en familieleden – vertellen hoe ook zij, als ze maar hun hart openden voor Jezus, deel konden worden van het uitverkoren volk en een plaats konden krijgen in het eeuwige feest van Gods koninkrijk.

Ik droomde van een leven als zendeling, reizend naar verre landen waar – zo werd mij verteld – nog nooit iemand van God had gehoord. Ik stelde me voor hoe ik door dorpen

zou trekken, het goede nieuws zou brengen, harten zou winnen en zielen zou redden. In mijn kinderlijke verbeelding was het een groot avontuur: verre reizen, nieuwe mensen ontmoeten en bovenal het gevoel dat mijn leven een hoger doel diende. Tot het moment daar zou zijn, stond ik netjes een tiende van mijn zakgeld af zodat de kerk bijbels kon kopen die uitgedeeld werden in alle uithoeken van de wereld.

Het was een opstapeling van gebeurtenissen die me in de jaren erna van mijn geloof deed vallen, waarvan de eerste nog heel helder op mijn netvlies staat. Mijn ouders kwamen vaak laat thuis van de kerk. Niet alleen na de kerkdienst op zondagavond, maar ook regelmatig doordeweeks, na één van de vele verplichtingen die de kerk met zich meebracht. Met mijn dertien jaar mocht ik op die leeftijd oppassen op mijn anderhalfjaar jongere zusje en mijn zes jaar jongere broertje.

Hoewel van mij verwacht werd dat ik al sliep wanneer mijn ouders thuiskwamen, lukte dit bijna nooit. Nu al helemaal niet, omdat mijn ouders waren vertrokken met een energie die me helemaal op scherp had gezet. Er was iets aan de hand, al kon ik mijn vinger er niet op leggen. Toen ik laat op de avond de voordeur open en dicht hoorde gaan, kroop ik snel uit bed. Opzichtig gapend en wrijvend in mijn ogen liep ik voorzichtig de trap af – ik wilde niet dat mijn

ouders dachten dat ik nog niet had geslapen. Ik was van plan te zeggen dat ik naar de wc moest. Maar de betraande ogen van mijn moeder maakten dat ik mijn zin niet eens af kon maken. Stamelend vroeg ik wat er aan de hand was.

Er hadden een aantal klokkenluiders aan de bel getrokken en een beerput van beschuldigingen richting de voorgangers van de kerk was opengegaan. Manipulatie, geldverduistering, machtsmisbruik en seksueel misbruik bleken de hoekstenen te zijn waar deze pinkstergemeente haar bastion op had gebouwd.

Het duizelde mij als dertienjarige een beetje en ik begreep niet zo goed wat er nu werd gezegd. Mijn ouders gaven een aantal begrijpelijke voorbeelden. Zo vertelden ze dat het niet zomaar was dat we in ons leven weinig contact hadden met familie en andere mensen buiten de kerk. Contact met mensen buiten de kerk werd vaak met argusogen bekeken en zodra je te veel contacten buiten de kerk onderhield, werd je teruggefloten. Zo zorgde de kerk ervoor dat haar leden geïsoleerd van de buitenwereld bleven, legden mijn ouders uit. Ze noemden nog een schrijnend voorbeeld, namelijk van een gezin dat een meervoudig gehandicapt kind had. Zij hadden van de voorgangers meermaals te horen gekregen dat de handicap van hun kind een straf van God was, omdat hun toewijding aan God en de kerk niet voldoende was geweest. Daarnaast vertelden ze dat er mensen in deze kerk waren die zich schaamteloos hadden verrijkt aan de tienden van het in-

komen die ieder lid van de gemeenschap verplicht moest afstaan.

De kerk die de basis van mijn kindertijd vormde, bleek meer weg te hebben van een sekte dan van de open gemeenschap waarin het geloof naar eer en geweten kon worden beleden. De warmte die zo gul leek, was allerm minst onvoorwaardelijk. Achter het welgemeende ‘halleluja’ en de omhooggestoken handen school een strak weefsel van controle. De kerk bleek doortrokken van manipulatie – subtiel, verhuld in woorden als ‘liefde’, ‘discipelschap’ en ‘gehoorzaamheid’.

Voor een dertienjarige die net de onzekerheid van de puberteit binnenstapt, was dit een klap die elk fundament wegsloeg. Weg was de onzichtbare kracht die over mijn schouder meekeek, die mij dwong op het rechte pad te blijven. Als de voorgangers die eerder in hun donderende preken hadden verkondigd wat een zonde was in de ogen van God zelf, in staat bleken tot manipulatie, geldverduistering, machts- en seksueel misbruik, hoe werd ik dan geacht te weten wat goed en wat fout was?

Maar: hoe meer ik het geloof in twijfel begon te trekken, hoe lichter mijn leven bleek te voelen. Vrijer. Alsof ik voor het eerst ademhaalde zonder dat er een zwaar gewicht op mijn borst drukte.